

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АКВАКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Л. Г. МИХАЛЬЧИШИНА, кандидат економічних наук, доцент кафедри
глобальної економіки

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID 0000-0003-1459-0358

E-mail: larysam@nubip.edu.ua

І. О. СІНЕНОК, аспірант кафедри глобальної економіки

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID 0000-0003-1855-4899

E-mail: igor.sinenok@ukr.net

Анотація. У статті досліджено базові засади функціонування сталої аквакультури як перспективної галузі національної економіки в забезпеченні продовольчої безпеки й підвищення рівня життя населення. Встановлено, що в нових умовах господарювання несприятливі зовнішні та внутрішні фактори розвитку аквакультури призвели до домінування на ринку України імпортової риби й морепродуктів, тому, для розвитку аквакультури необхідно виробити стратегічний план сталого розвитку галузі. Обґрунтовано стратегічні напрями сталого розвитку аквакультури, висвітлено економічні важелі й методи регулювання галузевого розвитку для насичення ринку рибною продукцією належної якості та збереження екосистем. Запропоновано напрями сталого розвитку сектору аквакультури з урахуванням європейського досвіду. З огляду на розвиток ситуації на європейському ринку для практичного використання систем та практик аквакультури визначено стратегічні напрями їхнього розвитку в напрямі інтеграції технологій, соціально-економічних та природних ресурсів і ефективного управління ними для досягнення сталості. Розглянуто чинники розвитку рибогосподарської галузі для економічного обґрунтування впровадження заходів та пропозицій, які сприятимуть інтенсивному зростанню вітчизняної аквакультури. Запропоновано переорієнтувати фінансову державну підтримку галузі аквакультури в бік модернізації та поліпшення сучасного виробництва, забезпечивши у такий спосіб його диверсифікацію. Доведено, що в перспективі аквакультура в Україні має набути статусу сталої індустрії, яка гарантує тривале збереження робочих місць, розвиток сільських і прибережних територій, створення альтернатив традиційному рибальству. Обґрунтована доцільність запровадження в галузі ефективних ринкових стратегій, які забезпечать баланс виробництва й попиту на продукцію аквакультури.

Ключові слова: сталий розвиток, регулювання, механізми, аквакультура, стратегія, інструменти, ринок, аграрний сектор

Актуальність. Здійснення ефективної рибогосподарської діяльності, підвищення рівня життя населення за умови найбільш доцільного використання світових рибних ресурсів на сьогодні повністю узгоджуються із Марракеською

угодою. Для розвитку аквакультури кожна країна має виробити стратегічний план сталого розвитку аквакультури з урахуванням просторового планування зон аквакультури та забезпечити його виконання. Важливе значення між тим має врахування досвіду європейських країн, у яких рушійною силою розвитку аквакультури є її соціальне сприйняття, яке вимагає врахування інтересів суспільства під час планування розвитку галузі. Екологічні загрози, пов'язані з глобальною зміною клімат та погіршенням стану довкілля, у цей час займають ключові позиції серед ризиків світового розвитку. Про це однозначно свідчать документи ООН та її спеціалізованих органів та організацій, рішення G20 та G7. Ці зростаючі загрози поставили в пріоритет політичних програм країн світу питання необхідності поетапного відновлення природних екосистем до безпечного рівня, дотримання принципів економічної ефективності, соціальної справедливості та сталості розвитку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Незаперечна роль сільського господарства і, зокрема, аквакультури, у забезпеченні продовольчої безпеки, підвищення рівня життя населення є пріоритетним блоком дослідження для багатьох вчених. Комплексна природа аграрного сектору, що містить економічну, соціальну та екологічну складові, визначає актуальність дослідження його сталого розвитку. Питанням сталого розвитку аграрного сектору, обґрунтуванням економічних важелів і методів його забезпечення присвячено дослідження науковців О. Буринської, С. Кваші, Н. Коробової, Ю. Лопатинського, К. Наконечної та інших вчених.

Стан світової аквакультури та рибальства вивчали зарубіжні автори, зокрема Д. Паулі, Д. Зеллер та інші дослідники. Розробці моделей управління розвитком аквакультури, заходів для вирішення як нагальних, так і прогнозованих проблем довкілля і водних ресурсів із врахуванням соціально-економічних особливостей, національного та регіонального законодавства різних країн присвячені праці Л. Хуфа та Г. Крауса.

Регулюванню розвитку аквакультури в сучасних умовах глобальних викликів присвячені праці Н. Вдовенко, О. Деренько, В. Чемериса, Н. Яркіної. Зокрема, на думку С. Кваші та Н. Вдовенко, галузі необхідна державна

підтримка, яка, з одного боку, має виходити з можливостей бюджету, з іншого – бути достатньою для того, щоби разом з іншими важелями державного економічного регулювання (податкова, цінова, інвестиційна, зовнішньоекономічна політика, формування відповідного кредитного механізму) дати можливість забезпечити сталий розвиток [1, с. 15]. Обґрунтовуючи удосконалення інструментів регулювання ринку продукції аквакультури в умовах фінансово-економічних викликів Деренько О. О. зазначає, що на сьогоднішній день, не дивлячись на всі зусилля, так і не створено єдиних концептуальних підходів до здійснення галузевої рибної політики України, яка б у межах загальної економічної політики визначила стратегічно пріоритетні складові блоки ринку, що необхідно підтримувати на сучасному етапі [2, с. 39]. Водночас запропоновано прикладне використання методичних підходів щодо обґрунтування вибору показників виробництва товарної риби, методів розрахунку, визначення закономірностей розвитку, що, на його думку, призведе в перспективі до удосконалення самої системи регулювання ринку продукції аквакультури, а також регулювання пропозиції на рибу та рибну продукцію з урахуванням принципів Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом для досягнення цілей сталого розвитку ООН [2, с. 40].

Проведений аналіз наукових здобутків підтверджує наявність зростаючого споживчого попиту на прісноводні види риби, на вирощуванні яких в основному ґрунтується не розкритий потенціал аквакультури у внутрішніх водоймах [3, с. 169]. Тому для розвитку аквакультури в Україні необхідна наявність двох основних передумов. Перша – це зростаючий споживчий попит на прісноводні види риби, на вирощуванні яких в основному ґрунтується не розкритий потенціал рибного промислу у внутрішніх водоймах. Друга – реалізація комплексу заходів щодо відновлення ресурсного та виробничого потенціалу рибної галузі. Зокрема, вони зазначають доцільність створення сприятливого економічного середовища для залучення інвестицій у впровадження новітніх ресурсозберігаючих технологій інтенсивної ставової, садкової аквакультури; необхідність прийняття державної цільової програми,

для забезпечення пільгового кредитування суб'єктів господарювання в рамках оновлення матеріально-технічної бази, відновлення водних об'єктів і гідротехнічних споруд; розвиток збутової інфраструктури, спрямованої на реалізацію риби від виробника до споживача для більш вагомшого впливу підприємств на ціну реалізації, що в результаті сприятиме зниженню споживчих цін на рибу [3, с. 174].

Отже, Угодою про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, відповідно до змісту Глави 18 «Політика в галузі рибальства та морська політика», зокрема, статтею 408 Угоди передбачено впровадження в Україні найкращих практик управління рибальством для забезпечення збереження рибних запасів, шляхом, що забезпечує сталий стан таких запасів та ґрунтується на екосистемному підході. З огляду вищезазначеного, важливими є подальші дослідження основних чинників розвитку рибогосподарської галузі для економічного обґрунтування впровадження заходів та пропозицій, які сприятимуть інтенсивному зростанню вітчизняної аквакультури.

Метою дослідження є обґрунтування стратегічних напрямів сталого розвитку аквакультури в Україні.

Матеріали та методи дослідження. Питання теоретичного обґрунтування та прикладних аспектів дослідження базуються на загальнонаукових і спеціальних методах пізнання. Для визначення засад запровадження сталого розвитку аквакультури використано методи аналізу й синтезу, індукції й дедукції, порівняння, аналогії, абстрагування, системного підходу. Метод узагальнення застосовано для формулювання висновків щодо практичних аспектів реалізації стратегії сталого розвитку аквакультури.

Результати дослідження та їх обговорення. Запровадження підходів сталого розвитку має виняткове значення для ефективного функціонування галузей аграрного сектору національної економіки, чому сприяють різні фактори, зокрема, виробники є одними з основних споживачів природних ресурсів, галузь відіграє важливу роль у взаємодії між розвитком суспільства та довкіллям; виробляються харчові продукти для задоволення пріоритетних потреб суспільства, здійснюється значний внесок у розвиток сільських

територій. У результаті проведених досліджень із застосуванням системного підходу, повністю погоджуємось із думкою Ю. Лопатинського та О. Буринської, що сталий розвиток аграрного сектору національної економіки визначається як процес його динамічного переходу на новий рівень функціонування. Економічна обґрунтованість, екологічна безпека та соціальна орієнтованість стають головними складовими забезпечення потреб у продовольстві та підвищення рівня життя сільського населення з урахуванням дії сукупності факторів [4, с. 95].

Згідно із загальноприйнятими принципами сталого розвитку, тактична пріоритетність в аграрному секторі має ґрунтуватися на засадах гнучкості й адаптивності до мінливих умов зовнішнього середовища із запровадженням екологічної відповідальності суб'єктів господарювання та суспільства загалом; раціонального використання природних ресурсів, що забезпечить конкурентоспроможність; застосування сучасних практик ведення сільського господарства; становлення світоглядної позиції для гарантування поступового руху в напрямі дотримання концепції сталого розвитку як стратегічної мети.

Розглядаючи стан та перспективи розвитку аквакультури в Україні Чемерис В., Душка В. та Максим В., дійшли висновку, що Україна володіє достатнім ресурсним потенціалом для розвитку аквакультури, на базі якого необхідно збільшувати обсяги виробництва і вилову товарної риби, рибопосадкового матеріалу для забезпечення потреб споживачів власно виробленою продукцією [3, с. 169]. Водночас зменшення обсягів виробництва товарної риби може мати тимчасовий характер, що пов'язаний з економічною ситуацією, несприятливими умовами, а поступове зменшення виробництва рибопосадкового матеріалу свідчить про можливу тенденцію згортання сталого виробництва аквакультури в майбутньому (табл. 1).

1. Виробництво рибопосадкового матеріалу

№ п/п	Вирощено та виловлено рибопосадкового матеріалу	Роки			
		2016	2017	2018	2019
1	Всього вирощено рибопосадкового матеріалу:				
	млн шт.	162,7	325,9	154,5	126,7
	тонн	8 791	8 986	8 602	7 740
2	Вирощено цьоголіток:				

	млн шт.	117,7	258,8	108	92,3
	тонн	2 988	3 001	2 718	2 601
3	Вирощено дволіток:				
	млн шт.	14,4	28,7	15,4	12,8
	тонн	3 468	3 257	3 358	2913
4	Всього посаджено на зимівлю рибопосадкового матеріалу:				
	млн шт.	210,9	130,2	109,2	71,0
	тонн	4 939	4924	6 521	4 388
5	Середня наважка, г:				
	цьоголітка	25,4	11,6	25,2	28,2
	дволітка	241	113	218	228
6	Рибопродуктивність вирощувальних ставів, ц/га	4,4	4,4	3,9	4,8
7	Отримано личинки в інкубаційних цехах, млн шт.	797,2	544,6	907,6	659,1
8	Вселення у внутрішні водні об'єкти, млн шт.	1,3	0,034	0,3	0,63

Джерело: офіційний сайт Державного агентства рибного господарства [5]

Результати вирощування рибопосадкового матеріалу у 2019 році вказують на можливі проблеми аквакультури в найближчому майбутньому: зменшується виробництво рибопосадкового матеріалу всіх категорій та видів. Ця тенденція спостерігається вже впродовж останніх кількох років, за винятком 2017 року, і є, на нашу думку, наслідком скорочення виробничих площ водного рибогосподарського фонду. У 2019 році було вирощено різного віку рибопосадкового матеріалу 126,7 млн шт. або 7 740 тонн, що на 27,8 млн шт. або 862,6 тонн, або на 18 % менше, ніж було вирощено у 2018 році. Розрахунки підтвердили, що у 2019 р. дволіток було вирощено 12,8 млн шт. або 2 913 тонн, що на 2,6 млн шт. або 445 тонн менше, ніж у 2018 році. Середня маса 1 шт. дволітки становила 228 г проти 218 г у 2018 році. Одночасно спостерігається зменшення питомої ваги дволіток у загальній кількості рибопосадкового матеріалу. Причини зменшення є традиційними: більші витрати на вирощування дволіток, необхідність використання більших площ під вирощування дволіток, подвійний відхід риби за два періоди зимівлі, збільшення собівартості рибопосадкового матеріалу загалом та інші фактори. Витрати кормів на рибопосадковий матеріал упродовж останніх трьох років були майже однакові. Рибопродуктивність вирощувальних ставків у 2019 році склала 4,8 ц/га, проти минулорічної 3,9 ц/га. Навряд чи це можна назвати прийнятним результатом з огляду на те, що зональна рибопродуктивність

вищувальних ставків за екстенсивної технології вирощування за нормативами мала би складати від 5 до 7 ц/га, а за інтенсивної технології – від 10 до 15 ц/га й більше.

Зменшення обсягів виробництва рибопосадкового матеріалу у 2019 році відбулося у всіх категоріях. Цьоголіток вирощено на 15 % менше, ніж за минулий рік, дволіток на 17 %, отримано личинок у інкубаційних цехах на 27 %. Зменшення площі ставкового фонду є прямою причиною зменшення виробництва зарибку. Але не єдиною. Причини зменшення виробничих площ криються не тільки у сфері аквакультури. Ринкові відносини потребують від бізнесу створення конкурентної продукції, що передбачає дотримання двох параметрів: зменшення вартості за умови належної якості. Отримання такого результату потребує запровадження високоефективних біотехнологій. Перехід від екстенсивних до інтенсивних форм виробництва неможливий без наукової підтримки. Водночас ефективне співробітництво бізнесу та науки в нас відбувається лише в нечисленних випадках.

За результатами досліджень можна зазначити, що світове виробництво продукції рибальства стагне на рівні приблизно 90 млн тонн на рік, і збільшення виробництва продукції аквакультури може сприяти задоволенню попиту на рибу в майбутньому. Однак якщо виробництво в країнах Азії і далі стрімко зростає, аквакультура в Європейському Союзі статична. Тому подальші важливі заходи з підтримки зростання виробництва продукції аквакультури мають включати поліпшення інформування споживачів про несуттєвий вплив на довкілля більшості технологій аквакультури; застосування інновацій, особливо в аспектах маркетингу через кооперацію та весь ланцюг постачання, використання нових технологій; поширення знань, передових технологій та найліпшого досвіду; сприяння створенню морських районів, що охороняються та їхнє використання для аквакультури як такого виду діяльності, що поєднує захист довкілля зі сталим розвитком [6, с. 122].

Досвід показує, що аквакультура у Європейському Союзі динамічно розвивалась упродовж останніх двох десятиліть, і значною мірою це відбувалося завдяки багатьом ініціативам, які було здійснено на підтримку

сектора. Європейський союз має досить потужне правове забезпечення щодо аквакультури, і діяльність у частині поліпшення законодавства для аквакультури прогресує. Однак ще є простір для подальшого поліпшення ситуації в цій сфері, й увагу має бути привернуто водночас до причин уповільнення зростання, що спостерігається останнім часом.

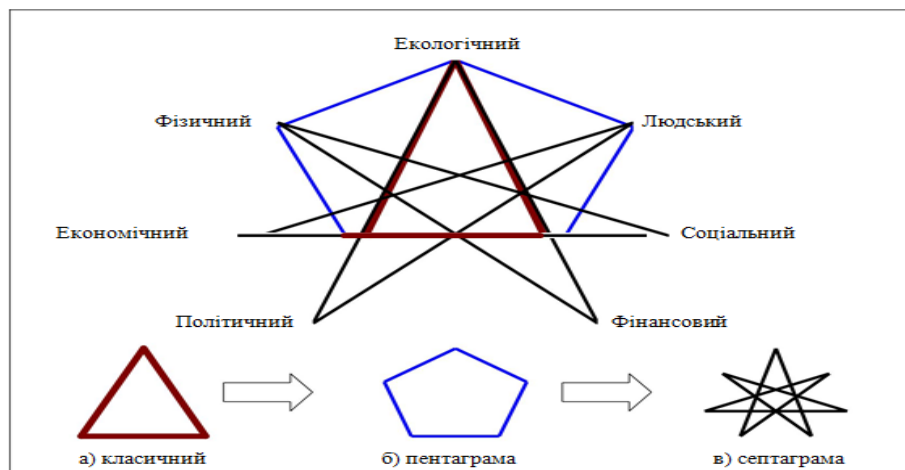
Вивчення спеціальної економічної та технологічної літератури підтверджує, що в перспективі аквакультура в Україні має набути статусу сталої індустрії, яка гарантує тривале збереження робочих місць та розвиток сільських і прибережних територій, створення альтернатив традиційному рибальству як за видами продукції, що виробляється, так і за можливостями працевлаштування сільського населення.

Для гарантування зайнятості та добробуту аквакультура має стати економічно життєздатною та самодостатньою індустрією. Ринок має стати рушієм розвитку аквакультури; виробництво й попит на рибу мають бути збалансованими та будь-яке збільшення виробництва понад очікувані ринком обсяги не повинна спричиняти зменшення доходів товаровиробників. Асортимент продукції має бути збільшений, і мають бути запроваджені ефективні ринкові стратегії. Приватні інвестори є й мають залишатися лідируючою силою запровадження прогресивних методів у практику, у той час як ключова роль сили громади, держави має полягати в забезпеченні гарантування економічної життєздатності паралельно з належною увагою до питань довкілля та належної якості продуктів. Отже, фундаментальними питаннями є конкурентоздатність, продуктивність і сектору аквакультури. Дальший розвиток індустрії має обрати такий підхід, де інтегровано технології, соціально-економічні та природні ресурси та управління ними, у результаті чого може бути досягнуто сталості.

Сталий розвиток аквакультури має на меті створення умов для того, аби виробники аквакультури могли постачати в достатній кількості на ринок корисну для здоров'я й безпечну рибу, водночас не призводячи до деградації довкілля. Успіх стратегії залежить від співробітництва всіх учасників сектора: головно національних та регіональних державних установ, але також

представників інших зацікавлених сторін, таких як споживачі. Нами було звернута увага та запропоновано створити захищені на тривалий термін робочі місця, зокрема в регіонах, залежних від рибальства. За проведеними розрахунками встановлено можливе створення додаткових 8-10 тисяч робочих місць із повною зайнятістю впродовж 2000 – 2020 рр., насамперед у залежних від рибальства регіонах у сферах вирощування моллюсків та садкового вирощування риби. Успіх у досягненні мети має забезпечуватись досягненням таких підцілей: зростання виробництва продукції аквакультури на рівні 4 % на рік, зокрема у вирощуванні нових видів, органічної та екологічно сертифікованої продукції; вирішення питання простору в тих місцях, де є ця проблема та продовжує загострюватися; промоція розвитку ринків: збільшення кількості відкритих ринків, створення нових ринків, інтегрування продукування та продажів, стимулювання попиту якістю, збирання та аналіз у режимі реального часу інформації щодо продукції та ринку; поліпшення урядування у сфері аквакультури та поєднання різних компонентів сталого галузевого розвитку (рис. 1).

Рис. 1. Схема координації компонентів сталого розвитку аквакультури в умовах продовольчих викликів

Джерело: [7]

Встановлено, що важливим є гарантування доступності споживачам здорової та безпечної продукції гарної якості та промоція високих стандартів здоров'я тварин та умов їхнього утримання. Споживачі мають і далі

користуватися позитивним впливом на здоров'я, яке викликає споживання продуктів із риби та молюсків. Надзвичайно важливо пропонувати максимальний рівень захищеності споживача в сенсі безпечності та якості продукції, і зменшувати кількість випадків захворювання тварин та поширенню захворювань від аквакультурних тварин до дикої природи та навпаки. Іншим важливим питанням є забезпечення добробуту фермерських риб та зменшення ризиків, пов'язаних зі шкідливим цвітінням водоростей.

Безперечно, гарантування дружньої до довкілля аквакультури є особливим аспектом господарської діяльності. Важливим є зменшення негативних наслідків діяльності у сфері аквакультури через розвиток встановлених норм або добровільних угод щодо попередження деградації довкілля. Зважаємо в такому випадку, що варто звернути увагу на позитивні наслідки розвитку певних напрямів аквакультури, і такі заходи бажано підтримувати, включно з державною фінансовою ініціативою з боку влади. Важливою умовою ефективного розвитку галузі є розширення знань щодо всієї індустрії фермерства і важливість цього для аквакультури, як і будь-якої сучасної економічної діяльності. Дуже важливим є подальше розширення досліджень та технологічного розвитку, розширення можливостей державної допомоги та промоції приватної ініціативи в цій сфері діяльності.

У сфері збалансованого розвитку під час формування пропозиції продукції аквакультури доцільно переорієнтувати фінансову державну підтримку з тих напрямів, які мають за мету збільшення виробництва продукції, якою вже насичено ринок, у бік модернізації та поліпшення сучасного виробництва, забезпечивши у такий спосіб його диверсифікацію. Кошти доцільно спрямувати на навчання, моніторинг, дослідження та розвиток прогресивних технологій. Одночасно важливо забезпечити підтримку традиційних фермерських технологій, молюскових ферм, які є важливими в плані традиційності на певних залежних від рибальства територіях.

Важливим заходом варто вважати диверсифікацію видів аквакультури. Між тим відбір нових видів має відповідати трендам ринку продукції аквакультури. Пріоритет має надаватися морським водоростям, молюскам та

рослиноїдним риbam, які здатні утилізувати первинну продукцію більш ефективно. Інший пріоритет – селекція, що може дати в результаті значне збільшення продуктивності. Уведення нових видів аквакультури повинно проводитись обов'язково із запобіганням поширенню нових хвороб. Органічна та «дружня до довкілля» продукція аквакультури встановлює рамкові правила з виробництва, етикетування та інспектування органічного вирощування. В інтересах виробників та споживачів вважаємо за доцільне включити норми щодо органічної аквакультури та розробити нормативний документ. Деякі форми аквакультури, зокрема, корисні в частині захисту довкілля та його відновлення, мають стати предметом спеціальної допомоги.

Необхідно проводити дослідження з пошуку альтернативи кормовому борошну з риби як складовій комбікормів для аквакультури із наголосом на забезпечення аквакультури хижих риб та сталості індустріального рибальства. Корми для аквакультури не мають становити ризик для здоров'я людини, здоров'я тварин або довкілля. Тому вітчизняне законодавство має базуватися на переліку субстанцій, які можуть або не можуть використовуватись як корми для тварин або складові кормів для тварин. Умови виробництва кормових продуктів мають гарантувати безпечність кінцевого продукту. Водночас усі домішки чи добавки до кормів мають бути дозволені та відстежуватись законодавством. Цей перелік регулярно має переглядатись та оновлюється у світлі новітніх наукових розвідок.

Конкуренція за простір у рамках сталого розвитку аквакультури включає розвиток замкнених рециркуляційних систем, технологій віддалених від берега садків, плотів та линв для вирощування молюсків та інкорпорацію майбутнього розвитку аквакультури в інтегровану стратегію зонування та плани з управління. Стратегічне управління є необхідним і обов'язковим чинником відродження та розвитку рибного господарства України, ефективність якого визначається правильним із позицій конкретних політико-організаційно-економічних умов і можливостей вибором стратегічного напрямку розвитку та формуванням механізмів регулювання [8, с. 69].

Необхідний подальший розвиток аквакультури у прісноводних водоймах.

Замкнені рециркуляційні водні системи мають отримати подальший розвиток для зменшення попиту на воду та перенесення аквакультурних господарств у райони з ландшафтами меншої вартості. Рециркуляційні системи вже довели свою придатність до вирощування певного невеликого числа видів аквакультури, але для більшості видів досі ще немає рентабельних виробництв промислового масштабу. Подальші дослідження та поліпшення технологій можуть зробити рециркуляційні системи більш економічно життєздатними. Для запровадження сталого розвитку морської аквакультури пропонуються такі заходи. Садки для риби мають бути переміщені далі від берега, і для забезпечення цього необхідні дослідження та конструкторські розробки технологій використання віддалених від берега садків. Цілком можливо запровадження в аквакультуру досвіду з-поза меж аквакультурного сектору, зокрема досвід із використання нафтових платформ, що дасть змогу заощадити значні кошти на розвиток технологій. У традиційній малакокультурі (вирощуванні молюсків) питання конкуренції за простір не є надто актуальним, але складнощі виникають із пошуком нових акваторій, оскільки цей вид діяльності дуже чутливий до зовнішнього забруднення та вимагає значного простору для зростання виробництва. Досить успішним є розвиток технологій із використанням плотів та ярусів, линв. Тому, на нашу думку, держава має надати більший пріоритет фінансуванню цих технологій, що допоможе розвитку цього сектору, якщо навіть це більш фінансово витратно з точки зору початкових інвестицій та поточних витрат.

Стратегія зростання орієнтується насамперед на розвиток первинного сектору виробництва. Водночас розвиток вторинного сектору виробництва рибної продукції, пов'язаного з рибопереробкою, забезпечує великі економічні вигоди, підвищує конкурентоспроможність рибної продукції та формує позитивний імідж України, як промислової, а не тільки сільськогосподарської країни. Комплексний, збалансований розвиток підгалузей, які виробляють сировинні ресурси, та підгалузей, що їх переробляють, лежить в основі стратегії інтегрованого зростання всієї галузі, що є дуже актуальним для рибного господарства України [8, с. 67].

Для розвитку підгалузей аквакультури має здійснюватись інтегроване управління прибережною зоною. Перспективи руху аквакультури далі від берегів не повинні запобігати розгляду такої аквакультури, як користувача берегової території з аналогічними правами, як інших видів людської діяльності. Подальший розвиток аквакультури має базуватись на Стратегії інтегрованих зон та Планів з управління, які розглядають аквакультуру у зв'язку з усіма сучасними та потенційними видами діяльності та беруть до уваги їхній комбінований вплив на довкілля. Задля розвитку ринку аквакультури, маркетингу та інформаційного супроводження, необхідно: посилення використання офіційних позначок (маркування) якості; просування іміджу галузі, просування продукції на ринок; опрацювання нових механізмів для збирання статистичної інформації щодо продукції та ринку; подальший розвиток партнерських стосунків товаровиробників продукції аквакультури. Впевненість споживача в продуктах значною мірою залежить як від сприйняття якості продукції, так і від інформації про продукт. У цьому плані відповідна та гарного дизайну етикетка є гарним інструментом. Вітчизняні виробники аквакультури мають скористатися можливостями, що пропонуються схемою ЄС для маркування продукції та використовувати офіційні доступні марки якості. Європейська спільнота створила логотипи, що уможливають корисним продуктам бути ідентифікованими відповідно до схем захисту якості. Широке використання такого маркування має зростати.

Зовнішня державна політика в рибному господарстві має бути спрямована на ефективну міжнародну співпрацю в цій сфері. Її основними організаційними підйомами є членство в міжнародних рибогосподарських організаціях і участь у дво- і багатосторонніх угодах із рибальства [8, с. 68]. У 1994 році для підвищення конкурентоспроможності рибальства в країнах-членах ЄС був створений Фінансовий інструмент підтримки рибальства (Financial Instrument for Fisheries Guidance – FIFG) [9].

На нашу думку, мають бути зроблені додаткові кроки для поліпшення обізнаності громадськості з галуззю та продукцією, що виробляє аквакультура. Також має бути запроваджено механізм із моніторингу ринку та інформування

зацікавлених осіб про розвиток ринку в режимі реального часу (маються на увазі результати аукціонів та дані про продаж продукції безпосередньо з ферм). Це дасть змогу швидше імплементувати заходи з організації ринкових стратегій, запровадження зручних структурних змін. Однак ця система не має зменшувати конкуренцію або заохочувати угоди між виробниками щодо фіксації цін. Найбільш важливим заходом, який мають отримати дрібні товаровиробники, є подальший розвиток кооперативів, торговельних організацій та організацій/асоціацій виробників. Це є дуже важливим інструментом для попередження перебоїв у постачанні, і так само для компенсації втрат від масштабів виробництва, що характерний для маленьких ферм. Мають бути здійснені спеціальні заходи для покращення тренінгів. Тренінги або навчання виробників аквакультури є засадничими моментами, зокрема в частині вирішення екологічних проблем, а також низки інших, що можуть бути ліквідовані шляхом поліпшення управління виробництвом. Мають бути імплементовані освітні програми для примусу до усвідомлення виробниками питань сталості. Безпечність продукції аквакультури має забезпечуватися через здійснення таких заходів: удосконалення законодавства з гігієни харчових продуктів; розробки положення про залишки діоксину та антибіотиків; проведення досліджень щодо контролю над «спалахами» розвитку токсичних водоростей та хворобами водних тварин; регулярне оновлення та спрощення законодавства в царині здоров'я тварин; зміни до законодавства щодо ветеринарної фармацевтики.

Певних заходів потребує захист довкілля, а саме: запобігання впливу відходів виробництва; управління попитом на дику рибу для подальшого вирощування (у садках); створення інтегрованої системи попередження забруднення та контролю за його рівнем; опрацювання специфічних критеріїв та рекомендацій для оцінок впливу аквакультури на довкілля; визначення та усвідомлення та посилення позитивного впливу екстенсивної аквакультури та відновлення запасів; пошук рішень для випадків нищення риби хижаками, що є захищеними видами в дикій природі.

Як показали дослідження, завдяки деяким екологічним аспектам ставки

та інші водні об'єкти, що використовуються в аквакультурі, мають право на підтримку держави у зв'язку із необхідністю збереження сільськогосподарських ландшафтів у рамках розвитку сільських територій. Середньострокові оцінки планів із розвитку сільських територій забезпечать першу оцінку ефективності такої фінансової допомоги. За певних обставин можливим також є заохочення екстенсивної аквакультури через механізми регулювання, і це має бути продовжено. Фермерам варто також розглянути використання етикеток походження, оскільки якість риб, вироблених в умовах екстенсивної аквакультури, відрізняється від якості тварин такого самого виду, отриманих в умовах інтенсивної аквакультури. Риба, вироблена в умовах екстенсивної аквакультури, може мати комерційну перевагу.

Аквакультура є самодостатньою сферою виробничої діяльності і для задоволення своїх потреб вона здійснює власну науково-дослідну та дослідно-конструкторську діяльність. Проте поточний фінансовий стан багатьох підрозділів аквакультури не дає змоги приватним підприємствам витратити власні кошти на такі заходи. Тому вони потребують допомоги, що надається національними дослідними програмами та загальними ініціативами Європейської спільноти, такими як фінансування досліджень малих та середніх підприємств. Передбачається, що в майбутньому суб'єктам господарювання, зайнятих у сфері аквакультури також буде надаватися додаткова підтримка для досліджень. Тому стратегія сталого розвитку вітчизняної аквакультури має за мету створення захищених на тривалий термін робочих місць, зокрема в регіонах, залежних від рибальства; гарантування доступності споживачам здорової та безпечної продукції гарної якості та промоція високих стандартів здоров'я тварин та умов їхнього утримання; гарантування сталого розвитку дружньої до довкілля аквакультури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, можна зробити висновки, що сталий розвиток вітчизняної аквакультури в створенні зайнятості буде залежати від здатності галузі бути економічно життєздатною та самодостатньою. Це передбачає вирішення питань, пов'язаних із розвитком сталого виробництва та галузевим регулюванням. Формування пропозиції на

продукцію аквакультури в даний час може здійснюватись у більш швидкий спосіб, але аквакультура залишається видом економічної діяльності, на розвиток якого впливає агропродовольчий ринок. Необхідно впроваджувати низку структурних дій, зокрема зі збільшення асортименту продукції, що виробляється в аквакультурі; сприяння будівництву нових виробничих потужностей, які призначені для виробництва нових видів, якими буде насичений ринок; удосконалення інструментів регулювання ринку риби; поліпшення маркетингу, зусиль із поліпшення комунікації та загальної реклами, поліпшення партнерських стосунків між виробниками та сприяння поширенню ефективних управлінських практик. Ці дії мають також включати профілактичні заходи, спрямовані на запобігання поширенню хвороби риб з інших ферм, диких популяцій для використання механізмів та засобів регулювання, які мають бути відповідним чином адаптовані з метою врахування нових цілей та глобальних викликів.

Список використаних джерел:

1. Кваша С. М., Вдовенко Н. М. Наукові засади державного регулювання розвитку аквакультури штучних водойм. *Економіка та держава*. 2011. № 11. С. 12-15.
2. Деренько О. О. Удосконалення інструментів регулювання ринку продукції аквакультури. *Інтелект XXI*. 2017. № 6. С. 38-40.
3. Чемерис В. А., Душка В. І., Максим В. Л. Стан та перспективи розвитку аквакультури в Україні. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія: Економічні науки*. 2016. Т. 18. № 2. С. 169-175.
4. Лопатинський Ю. М., Буринська О. І. Складові та пріоритети сталого розвитку аграрного сектору економіки: концептуально-теоретичний дискурс. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 94-102.
5. Офіційний сайт Державного агентства рибного господарства України. URL: <https://darg.gov.ua/>
6. Сіненко І. О. Організаційні та економічні механізми регулювання рибальства та аквакультури. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2018. № 4. С. 122-130.
7. Вдовенко Н. М., Невесенко А. В. Сталий сільський розвиток та конкурентоспроможність аграрного сектору в умовах трансформації бюджетної підтримки. К.: Видавничий дім Кондор, 2018. 236 с.
8. Яркіна Н. М. Стратегія управління рибогосподарською діяльністю. *Економіка України*. 2014. № 2. С. 63-70.

9. Pauly D., Zeller D. Comments on FAOs state of world fisheries and aquaculture Sofia. *Marine Policy*. 2017. № 77. P. 176-181.

References

1. Kvasha S. M. & Vdovenko N. M. (2011). Naukovi zasady derzhavnoho rehuliuвання rozvytku akvakultury shtuchnykh vodoim [Scientific principles of state regulation of aquaculture development of artificial reservoirs]. *Ekonomika ta derzhava - Economy and state*, 11, 12-15 [in Ukrainian].

2. Derenko O. O. (2017). Udoskonalennia instrumentiv rehuliuвання rynku produktsii akvakultury [Improving tools for regulating the market of aquaculture products]. *Intelekt XXI - Intelligence XXI*, 6, 38-40 [in Ukrainian].

3. Chemerys V. A., Dushka V. I. & Maksym V. L. (2016). Stan ta perspektyvy rozvytku akvakultury v Ukraini [Status and prospects of aquaculture development in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S. Z. Gzhytskoho. Serii: Ekonomichni nauky. - Scientific Bulletin of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology named after SZ Gzhytsky. Series: Economic Sciences*, 18, 2, 169-175 [in Ukrainian].

4. Lopatynskyi Yu. M. & Burynska O. I. (2018). Skladovi ta priorityty staloho rozvytku aharnoho sektoru ekonomiky: kontseptualno-teoretychnyi dyskurs [Components and priorities of sustainable development of the agricultural sector of the economy: conceptual and theoretical discourse]. *Ekonomika APK - Economics of agro-industrial complex*, 6, 94-102 [in Ukrainian].

5. Ofitsiinyi sait Derzhavnoho ahenstva rybnoho hospodarstva Ukrainy - Official site of the State Agency of Fisheries of Ukraine. URL: <https://darg.gov.ua/>.

6. Sinenok I. O. (2018). Orhanizatsiini ta ekonomichni mekhanizmy rehuliuвання rybalstva ta akvakultury [Organizational and economic mechanisms for regulating fisheries and aquaculture]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia - Problems and prospects of economics and management*, 4, 122-130 [in Ukrainian].

7. Vdovenko N. M., Nevesenko A. V. (2018). Stalyi silskyi rozvytok ta konkurentospromozhnist aharnoho sektora v umovakh transformatsii biudzhethnoi pidtrymky [Sustainable rural development and competitiveness of the agricultural sector in the transformation of budget support] Kyiv: Kondor, 236 [in Ukrainian].

8. Yarkina N. M. (2014). Stratehiia upravlinnia rybohospodarskoiu diialnistiu [Fisheries management strategy]. *Ekonomika Ukrainy - Ukraine economy*, 2, 63-70 [in Ukrainian].

9. Pauly D. & Zeller D. (2017). Comments on FAOs state of world fisheries and aquaculture Sofia. *Marine Policy*, 77, 176-181 [in English].

STRATEGIC DIRECTIONS OF AQUACULTURE DEVELOPMENT IN UKRAINE

L. Mykhalchyshyna, I. Sinenok

Abstract. *The article examines the basic principles of sustainable aquaculture functioning as a promising sector of the national economy in ensuring food security*

and improving the living standards of the population. It has been established that under the new economic conditions, unfavorable external and internal factors in the development of aquaculture have led to the dominance of imported fish and seafood on the Ukrainian market, therefore, for the development of aquaculture, it is necessary to develop a strategic plan for the sustainable development of the industry. The strategic directions of sustainable development of aquaculture are substantiated, economic levers and methods of regulation of sectoral development are revealed in order to saturate the market with fish products of appropriate quality and preserve ecosystems. Directions for sustainable development of the aquaculture sector are proposed, taking into account European experience. Taking into account the development of the situation in the European market for the practical use of aquaculture systems and practices, strategic directions of their development in the direction of integrating technologies, socio-economic and natural resources and their effective management to achieve sustainability have been identified. The factors of development of the fishing industry are considered in order to economically justify the implementation of measures and proposals that will contribute to the intensive growth of domestic aquaculture. It is proposed to reorient the financial state support of the aquaculture industry towards the modernization and improvement of existing production, thus ensuring its diversification. It has been proven that in the future, aquaculture in Ukraine should receive the status of a sustainable industry, which guarantees long-term preservation of jobs, the development of rural and coastal areas, and the creation of alternatives to traditional fishing. The expediency of introducing effective market strategies in the industry has been substantiated in order to ensure a balance between production and demand for aquaculture products.

Keywords. *sustainable development, regulation, mechanisms, aquaculture, strategy, instruments, market, agricultural sector*